

Олена Казаннікова
Olena Kazannikova

ЗМІСТ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

CONTENT AND SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL PROVIDING OF THE MODEL OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SOCIAL TEACHERS DURING THE PEDAGOGICAL TRAINING

У статті розглянуто зміст та науково-методичне забезпечення моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів за умови застосування компетентнісного підходу. Виокремимо основні компоненти моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі виробничої (педагогічної) практики та проаналізовано їх значення.

Ключові слова: модель, компетентнісний підхід, системний підхід, особистісно-діяльнісний підхід, базові вміння, виробнича практика, моніторинг.

Одне із завдань сучасної освіти полягає у забезпеченні належного рівня підготовки майбутніх фахівців, які повинні стати конкурентоспроможними на ринку праці, здатними до постійної самоосвіти, самовдосконалення, ефективної професійної діяльності. При цьому вирішальну роль відіграє професійна компетентність майбутніх соціальних педагогів, яка залежить від низки чинників, що визначають якість підготовки майбутніх фахівців, їх готовність до виконання професійних функцій та завдань, подальшого особистісного розвитку та активної життєвої позиції. Саме тому сьогодні йде активний пошук нової моделі освіти. Розробка моделі формування професійної компетентності майбутнього соціального педагога в освітньому процесі виступає одним із найважливіших чинників досягнення високих результатів у підготовці висококомпетентних фахівців.

У процесі ж розробки моделі професійної компетентності майбутнього соціального педагога необхідно прийняти до уваги рекомендації Національної рамки кваліфікацій щодо основних базових компетенцій, якими повинен володіти кожен фахівець, а також урахувати специфіку соціально-орієнтованих спеціальностей і їхніх дисциплін, що і зумовлює актуальність поставленої проблеми.

У науковій літературі побудова моделі формування професійної компетентності фахівців розглядається в працях Ю. Бабанського, В. Безпалька, О. Бернацької, С. Архангельського, І. Дичковської, М. Катаєвої, М. Кларіна, В. Кушнір, В. Сластьоніна. Методологічні засади побудови моделі формування професійної компетентності розкриваються у працях В. Штоффа, В. Байденка.

На сучасному етапі реформування вищої освіти у процесі підготовки фахівців упроваджується компетентнісний підхід. Розробка галузевих стандартів вищої освіти на основі компетентнісного підходу спонукає до перебудови системи діагностики якості освіти шляхом переходу від оцінювання знань до оцінювання компетенцій майбутніх фахівців.

Саме тому модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців має охоплювати систему компонентів, які несуть об'єктивну і достатньо повну інформацію про мету, зміст, характер і результат їх діяльності; складники формування професійної

компетентності (компоненти професійної підготовки); науково-методичне забезпечення процесу підготовки та психолого-педагогічні умови його ефективності, утворюючи ідеальну, описову модель.

Мета статті – здійснити аналіз теоретичних аспектів побудови моделі професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі виробничої практики.

Модель професійної діяльності спеціаліста є одним із джерел змісту його професійної підготовки, що має велике значення для ефективної організації та реалізації всього навчально-виховного процесу.

Метою нашого дослідження є обґрунтування та апробація моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі виробничої (педагогічної) практики.

Досліджуючи проблему формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів та розглядаючи цей феномен як складний та багатогранний процес, застосовано для її вивчення компетентнісний підхід, що розкриває сутність та структуру професійної компетентності.

Зауважимо, що розроблена модель формування професійної компетентності майбутнього соціального педагога ґрунтується на системному підході, виходячи з того, що виробнича (педагогічна) практика є одночасно підсистемою професійної підготовки спеціалістів.

Слід також зазначити, що засади особистісно-діяльнісного підходу покладені в розробку етапів виробничої (педагогічної) практики, її змісту та умов формування професійних умінь. Саме особистісно-діяльнісний аспект дозволить визначити значимі індивідуально-психологічні особливості майбутнього фахівця, його професійну позицію та основні мотиви здійснення професійної діяльності.

На нашу думку, визначені теоретико-методологічні підходи дозволять побудувати оптимально-ефективну модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів, а також здійснити дослідження цього процесу.

Сутність проблеми зводиться до того, що у педагогічній науці моделювання як засіб пізнання складних педагогічних феноменів є часто єдиним методом відображення тих явищ, що досліджуються. Саме тому побудова концептуальної моделі не тільки є наслідком узагальнення низки теоретичних та емпіричних досліджень, а й дає змогу здійснити формувальний експеримент.

Отже, розглянемо ті концепти, що стануть компонентами моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі виробничої (педагогічної) практики.

На нашу думку, метою моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів є розробка такої моделі, яка дозволила б підвищити ефективність цього процесу, співвіднести його з вимогами суспільства.

У нашому дослідженні об'єктом моделювання виступає процес формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Під моделлю формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів ми розуміємо опис, теоретичне обґрунтування структурних та функціональних компонентів даного процесу.

Модель формування професійної компетентності майбутнього соціального педагога розроблялась як сукупність певних компонентів і в узагальненому вигляді представлена на рис 1.

При цьому ми, насамперед, керувались таким:

- кваліфікаційними вимогами до соціального педагога, обумовленими соціальним замовленням;
- галузевими стандартами вищої освіти за напрямом “Соціальна педагогіка”;
- навчальними планами за спеціальністю “6.010106 – Соціальна педагогіка”;
- робочими програмами наскрізної практики студентів за спеціальністю “6.010106 – Соціальна педагогіка”.

Розроблена нами модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів містить такі структурні складові: цільовий компонент, змістовий компонент, результативно-оцінний компонент. Модель базується на принципах наступності та безперервності, ґрунтується на основі компетентнісного, системного та особистісно-діяльнісного методологічних підходів.

Цільовий компонент моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів складає соціальне замовлення – сформованість професійної компетентності майбутнього фахівця, мета та завдання процесу формування професійної компетентності. Метою процесу формування є підвищення рівня професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Конкретизуючи мету процесу формування, нами було виокремлено його завдання:

- підвищення рівня якості підготовки спеціалістів у ЗВО; формування професійних компетенцій студентів за спеціальністю “Соціальна педагогіка”;
- створення умов для самореалізації студентів.

Зауважимо, що принцип наступності організації педагогічного процесу розглядаємо, як педагогічну закономірність, що виявляється в єдності педагогічного процесу, яка забезпечує безперервний зв'язок між різними частинами, етапами навчання і виховання.

Наступність у змісті професійної підготовки розуміємо як безперервний процес розгортання структурних компонентів змісту, поступовий перехід від одного етапу навчання до іншого, поступове ускладнення навчальної інформації, послідовна зміна рівня вимог до обсягу і глибини засвоєння знань, умінь і навичок.

Дотримання принципу наступності в змісті професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів передбачає встановлення оптимального співвідношення між метою, методами, засобами, організаційними формами теоретичної й практичної підготовки студентів, поступового ускладнення процесу набуття знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності тощо [6].

Принцип безперервності обумовлює необхідність такої побудови професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, яка б передбачала систематичне вивчення педагогічних дисциплін упродовж усіх років навчання студентів, а також такої організації виробничої практики, що мала б на увазі систематичне поглиблення отриманих знань із загальних, спеціальних дисциплін та їх застосування впродовж усіх років навчання студентів.

Ефективність реалізації наступності та безперервності в процесі професійної підготовки визначається такими показниками: оволодінням майбутніми фахівцями способами самостійного поєднання частини і цілого; навичками синтезу та інтеграції вивченого навчального матеріалу; системного сприйняття знань, цілісного, комплексного використання отриманих знань у процесі професійної діяльності [5].

Таким чином ми визначаємо шляхи реалізації принципів наступності та безперервності у нашій моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів:

- 1) визначення студентами взаємозв'язку між теоретичними знаннями та практичними навичками як елементами цілісної системи;
- 2) здійснення послідовного зв'язку в реалізації програми практики шляхом поступового ускладнення завдань від етапу до етапу, збільшення обсягу завдань та підвищення вимог під час організації практики;
- 3) використання творчих, проектних завдань та інших інноваційних методів у процесі практики з метою формування у студентів компетенції систематизації знань, тобто вміння застосовувати набуті знання, уміння та навички у наступному, вищому етапі професійного навчання;
- 4) забезпечення послідовності переходу від початкового етапу формування професійної компетентності до заключного.

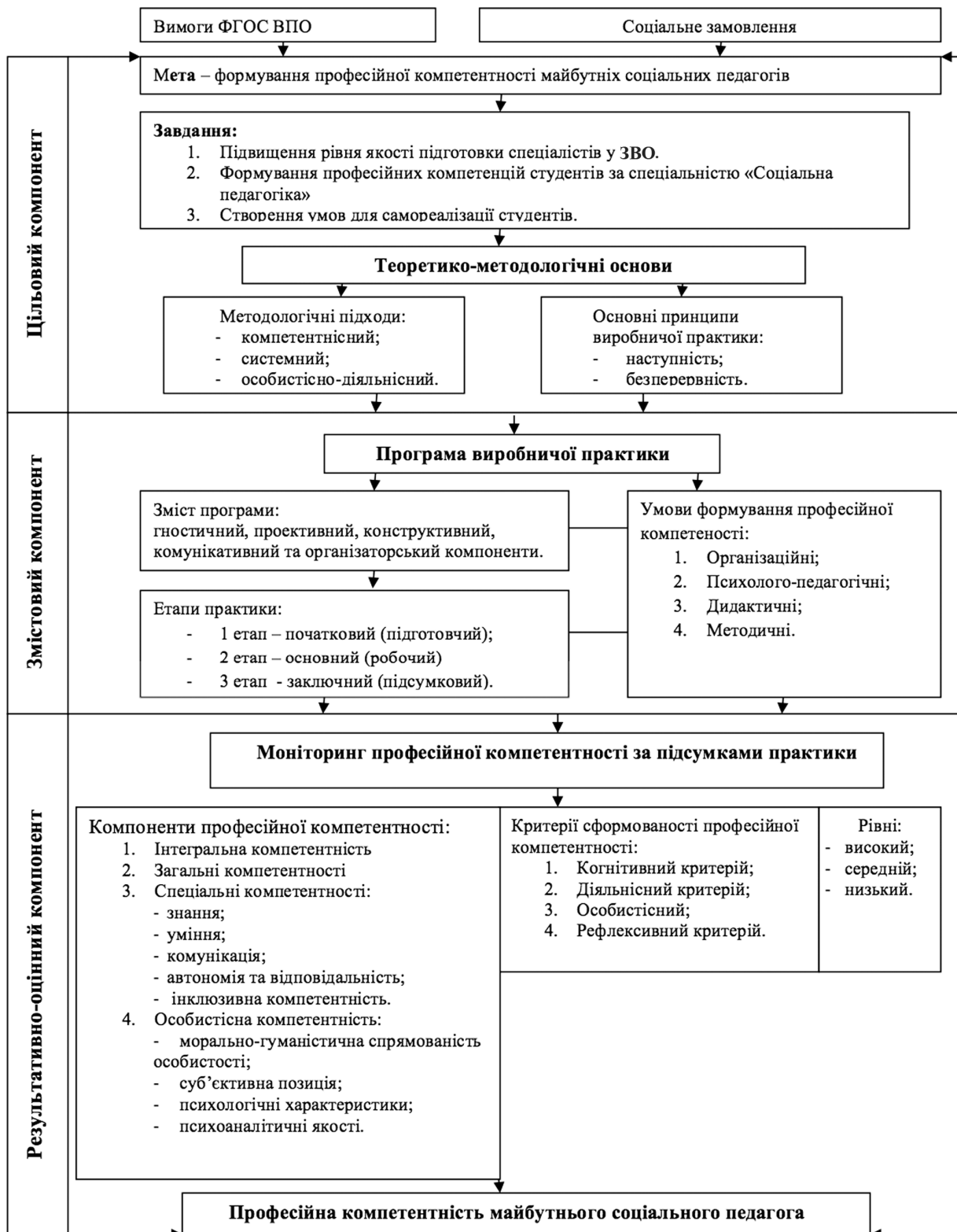

Рис 1. Модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі виробничої практики

Окреслені принципи спрямовані на придбання та поетапне збагачення професійно-педагогічного досвіду, а також перетворення окремих педагогічних процесів в єдину систему знань та умінь студентів.

Наступною складовою моделі є змістовна, яка побудована відповідно до методологічних підходів, принципів, вимог щодо формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Змістовий компонент передбачає включення студентів у самостійну діяльність у ході реалізації виробничої (педагогічної) практики відповідно до спеціально розробленої програми.

Важливим засобом професійної підготовки майбутнього соціального педагога є виробнича (педагогічна) практика. Організована в єдності з навчальною та позанавчальною діяльністю студентів, вона формує суспільну активність майбутніх фахівців, розвиває у студентів інтерес до вивчення дисциплін соціально-педагогічного циклу, здібності та навички самостійної дослідницької діяльності.

Сьогодні ефективною базою практики в Україні саме з підготовки висококваліфікованих соціальних педагогів є комунальний заклад вищої освіти “Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія” Запорізької обласної ради. Навчальний заклад уже понад 20 років успішно працює в експериментальному режимі, що стало підґрунтям для його стабільного функціонування та інноваційного розвитку. Масштабні завдання Всеукраїнського експерименту “Проектування та практичне забезпечення компетентісно спрямованого інноваційного розвитку Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру” реалізують завдяки командному підходу до організації науково-дослідної роботи. Спеціалісти Хортицької національної академії особливу увагу приділяють поширенню інноваційного педагогічного досвіду. Однією із таких інновацій є розроблений проект програми практики для факультету реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи Хортицької національної академії. Однією з важливих особливостей структури Академії є наявність власної бази практики, що забезпечує засвоєння майбутніми фахівцями повного обсягу практичних умінь та навичок щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та з інвалідністю.

Базою практики Хортицької національної академії є її структурні підрозділи: загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів та відділення ранньої соціальної реабілітації. Студенти за спеціальністю “Соціальна педагогіка” мають змогу проходити практику у виховних групах, шкільних класах, психологічній службі, дошкільних групах. Потужна та сучасна база практики дає змогу не тільки використовувати набуті знання, уміння, навички, а й знайти майбутнє місце роботи.

Звернемо увагу, що зміст виробничої (педагогічної) практики представлено в програмі в таких компонентах (табл. 1):

Таблиця 1

Зміст програми виробничої практики

Компоненти змісту програми	Базові вміння
Гностичний компонент	Уміння вивчати особистість та її проблему у всіх взаємозв'язках із середовищем; вивчення специфіки моральних норм і принципів життєдіяльності особистості в мікро та макросередовищі; вивчення загальних закономірностей освітнього процесу, накопичення знань про цілі, методи та засоби соціально-педагогічного впливу; діагностика стану вихованців та соціально-педагогічного середовища; дослідження життєвих труднощів вихованців та їх сімей; застосування на практиці ефективних професійних прийомів; здатність до оцінювання та аналізу власної професійної діяльності, результатів та її вдосконалення на основі набутих компетенцій.
Проективний компонент	Перспективне планування власної професійної діяльності на період виробничої (педагогічної) практики шляхом передбачення можливих труднощів; визначення стратегічних цілей і завдань; моделювання освітнього простору щодо всебічного та гармонійного розвитку вихованців.

Компоненти змісту програми	Базові вміння
Конструктивний компонент	Вибір ефективних методів, засобів та організаційних форм навчання і виховання; постановка соціально-педагогічних завдань, визначення алгоритму їх вирішення; аналіз розвитку особистості в конкретному середовищі; моделювання ситуацій розвитку особистості з врахуванням особливостей середовища, яке її оточує; вміння налагоджувати взаємозв'язки в системі "особистість-культура-суспільство".
Комунікативний компонент	Володіння загальною комунікативною культурою; вміння встановлювати психологічний контакт; корегувати й управляти процесом спілкування; налагоджувати зворотний зв'язок; адекватно інтерпретувати поведінку; протистояти стереотипам сприйняття; вибирати найоптимальніші способи поведінки відповідно до індивідуальних особливостей співрозмовника (вибір інформації, композиційна побудова діалогу, побудова вербального та невербального типу спілкування відповідно до конкретної ситуації); встановлювати педагогічно-доцільні відносини та взаємодію з учасниками освітнього процесу; вибір та використання ефективних комунікативних засобів під час вирішення соціально-педагогічних завдань.
Організаторський компонент	Пошук і знаходження правильних рішень професійних завдань, їх реалізація в конкретних соціально-педагогічних ситуаціях; організація життєдіяльності особистості в конкретному просторі; залучення громадськості, спеціалістів різних закладів та установ (на регіональному і Всеукраїнському рівнях) до вирішення проблем виховання; організація різних видів діяльності вихованців, власної діяльності та поведінки в процесі взаємодії з учасниками освітнього процесу.
Інклюзивний компонент	Формування нової філософії суспільства (позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами); вдосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей із особливими освітніми потребами; упровадження інноваційних інклюзивних технологій навчання з використанням адаптованого міжнародного досвіду.

Така система вмінь має забезпечити успішність виконання майбутнім соціальним педагогом основних видів його професійної діяльності й успішного професійного становлення; стати основою для розробки програми виробничої (педагогічної) практики.

Результативність реалізації нашої моделі залежить, перш за все, від умов її функціонування. На основі аналізу наукових досліджень, власного спостереження, результатів експериментального дослідження, нами виділено наступні педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів:

1. Організаційні (визначення критеріїв та рівнів професійної компетентності, підбір матеріально-технічного оснащення щодо реалізації соціально-педагогічної діяльності).

2. Психолого-педагогічні (створення сприятливого освітнього середовища (бази практики), як умови формування компетентностей майбутніх соціальних педагогів. Саме середовище та умови бази практики дозволять використати ситуацію вибору та диференційований підхід у творчій самореалізації студентів під час практики, що забезпечить задоволення студентами власних потреб та професійних інтересів, а також активізуватиме студентів у різних сферах практичної діяльності).

3. Дидактичні (дослідний характер виробничої (педагогічної) практики: студенти вивчають особливості освітнього середовища бази практики, виявляють проблеми соціалізації особистості дитини; планують завдання з урахуванням індивідуальних особливостей дітей та їх труднощів соціального становлення, освоюють не тільки прості але й комплексні професійні вміння, нові напрями педагогічної та соціально-педагогічної роботи).

4. Методичні (організація методичного супроводу студента у період практики: розробка активних форм організації індивідуальних та групових занять з дітьми; забезпечення активної позиції кожного студента; реалізація соціально-педагогічних технологій в роботі з дітьми та підлітками; створення умов для самоосвіти й самовдосконалення студентів у період практики).

5. Інклюзивні (забезпечення засвоєння майбутніми фахівцями повного обсягу практичних умінь і навичок щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного простору).

Таблиця 2

Етапи реалізації програми проходження виробничої (педагогічної) практики

Етапи	Завдання етапів	Значення етапів практики
Початковий (підготовчий)	Ознайомлення з програмою виробничої (педагогічної) практики та вимогами щодо оформлення її результатів. Вирішення організаційних питань.	Створення умов щодо розвитку у студентів готовності до самостійної професійної діяльності на практиці, формування позитивного ставлення до соціально-педагогічної діяльності та професії соціального педагога.
Основний (робочий)	Знайомство з умовами та базою проходження виробничої (педагогічної) практики. Виконання програми практики.	Розвиток професійних особистісних якостей, які необхідні сучасному спеціалісту. Активне оволодіння формами, методами, засобами, новітніми технологіями здійснення соціально-педагогічної роботи; ознайомлення зі специфікою діяльності сучасної бази практики; поглиблення і закріплення практичних умінь і навичок, опанування методів застосування цих знань у практичній діяльності; формування у студентів творчого та дослідницького підходів до професійної діяльності.
Заключний (підсумковий)	Підготовка звіту з практики. Підведення підсумків. Презентація результатів практики.	Самоаналіз та об'єктивна самооцінка власної соціально-педагогічної діяльності. Розвиток у майбутніх спеціалістів навичок професійної рефлексії.

Доцільно організована виробнича (педагогічна) практика студентів закладу вищої освіти, проведення етапів практики з урахуванням принципів наступності та безперервності, поступове ускладнення її завдань та змісту забезпечує оволодіння студентами сучасними методами, навичками, вміннями та способами організації праці майбутньої професійної діяльності, формування у них професійних навичок і вмінь для самостійної успішної практичної діяльності.

З нашої точки зору, **результативно-оцінний** компонент моделі включає проведення моніторингу формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів, у ході якого виявляємо рівень її сформованості та визначаємо прогноз подальшого розвитку.

У межах проходження виробничої (педагогічної) практики майбутній соціальний педагог повинен оволодіти професійними компетентностями щодо вирішення певних проблем і завдань у галузі професійної та педагогічної діяльності, відповідно до Національної рамки кваліфікацій [7].

Отже, виокремимо компоненти професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів (табл. 3):

Таблиця 3

Компоненти професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів

Інтегральна компетентність	Здатність з'ясовувати складні задачі і проблеми у галузі соціально-педагогічної роботи або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень, здійснення інновацій в умовах, які характеризуються невизначеністю.
Загальні компетентності	Здатність до аналізу та синтезу на основі логічних аргументів та перевірених фактів; набуття гнучкого та креативного способу мислення, яке дає змогу зрозуміти, розв'язати та науково осмислити проблеми та задачі, які стоять перед фахівцями з соціальної педагогіки; здатність до постійного навчання, та здатність осмислювати власний досвід; здатність відтворювати знання, методи та навички відповідно до контексту та продукувати на їх базі власні пропозиції; здатність до оцінки та аналізу соціальних- процесів на мега-, макро- мезо- та мікросоціальному рівнях; здатність до самоорганізації, критики та самокритики; усне і письмове спілкування як рідною, так і іноземними мовами, уміння вести дискусію, використовувати відповідну термінологію та способи вираження думки в усній та письмовій формах; здатність виконувати професійну діяльність відповідно до стандартів якості, а також володіти засобами їх впровадження.
Спеціальні (фахові) компетентності	Здатність з'ясовувати складні задачі і проблеми у галузі соціально-педагогічної роботи та діяти у складних умовах сучасного ринку соціальних, соціально-педагогічних, анімаційних, інклюзивних послуг, використовуючи інноваційні технології.
Компоненти спеціальної (фахової) компетентності	
Знання	Етичні та правові норми, що регулюють взаємини людини і суспільства, навколишнього середовища, і керуватися ними під час розробки екологічних і соціальних проєктів; основи здорового способу життя, володіти вміннями та навичками фізичного самовдосконалення; загальні закони культури мислення, вміти у письмовій та усній формі логічно оформити свої думки;
Знання	Основи виробничих відносин і принципи управління з урахуванням технічних, фінансових і людських чинників; типологію, основні джерела виникнення та розвитку масових соціальних рухів, форми соціальної взаємодії, чинники соціального розвитку, типи та структури соціальних організацій, їх аналіз; права та свободи людини і громадянина, реалізація їх у різних сферах життєдіяльності; методи психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей різного віку та їх оточення; методи педагогічного керування дитячою діяльністю в різних дитячо-підліткових і молодіжних осередках, у школі, гімназії, ліцеї та інших навчально-виховних закладах; основи культурно-дозвільної діяльності, фізкультурно-оздоровчої роботи в школі, за місцем проживання, у сімейно-побутовому середовищі, у позашкільних закладах і центрах дитячої творчості; систему надання спеціалізованої допомоги різним категоріям дітей та молоді; методи збору та обробки матеріалів, які мають наукову цінність та надалі можуть бути використані при написанні дипломної роботи.

<i>Уміння</i>	<p>Організовувати виховну роботу серед дітей, схильних до правопорушень; визначати мету і завдання соціально-педагогічної роботи з різними групами; здійснювати професійну практичну роботу (посередництво консультування, спеціалізована допомога тощо) у школах, соціальних службах, організаціях і установах; організовувати та координувати соціально-педагогічну діяльність з окремими особами і групами дітей та молоді (з обмеженими можливостями, з особами, що повернулися місць позбавлення волі тощо); сприяти інтеграції діяльності різних державних, громадських організацій і установ з надання допомоги населенню і необхідного соціального захисту; складати нормативні документи соціально-педагогічної діяльності; планувати надання соціальних послуг тощо; допомагати людям, встановлювати контакти з існуючими системами соціального захисту, допомоги; складати різні профілактичні реабілітаційні, корекційні програми та програми соціальної допомоги, соціального захисту, соціального виховання, участь в їх реалізації; аналізувати документацію, працювати з нормативно-правовими документами; осмислювати та оцінювати власну роботу, змінювати її, якщо оцінка вимагає того тощо.</p>
<i>Комунікація</i>	<p>Адекватне донесення власних висновків, а також знань та пояснень, що їх обґрунтовують, до учасників освітнього процесу; бути здатним будувати комунікаційну мережу для обміну інформацією та зворотного зв'язку; давати соціально-психологічний прогноз комуникативної ситуації, у якій відбувається спілкування; психологічно програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комуникативної ситуації; здійснювати соціально-психологічне керування процесами спілкування в комуникативній ситуації.</p>
<i>Автономія та відповідальність</i>	<p>Студент повинен бути відповідальним за розвиток професійного знання і практик; приймати рішення у складних і непередбачуваних умовах соціального середовища; вільно застосовувати основні принципи соціального управління, намагаючись впливати на зміни у соціальній сфері; креативно мислити відповідно до викликів соціуму; генерувати ідеї; бути рішучим у провадженні нових технологій; розробляти інноваційні технології, застосовувати їх на практиці, безперервно підвищуючи у цьому власну кваліфікацію; відповідати за налагодження гармонійних відносин у колективі; здатним до подальшого навчання, яке значною мірою є автономним та самостійним, зокрема: ставити перед собою завдання у межах загального кола власних обов'язків, використовуючи наявні технології та адаптуючись до нових; керувати власною кар'єрою та безперервно продовжувати освіту; знаходити відповідні засоби подальшого підвищення кваліфікації у сфері соціально-педагогічної роботи.</p>
Інклюзивна компетентність	<p>Здатність забезпечувати інклюзивні процеси; здатність розробляти програму підтримки дітей з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі; реалізовувати різні підходи до оцінювання досягнень у соціальному зростанні дітей з особливими освітніми потребами; встановлювати партнерські відносини між школою, сім'єю і громадою; здійснювати оцінку ефективності роботи з даною категорією сімей; відбирати кращий досвід та застосовувати його фрагменти у практичній діяльності.</p>

Компоненти інклюзивної компетентності	
<i>Знання</i>	Теоретичні засади інклюзивної освіти в Україні; досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи; зміст діяльності основних соціальних інститутів, що реалізують охоронно-захисну функцію особистості з інвалідністю; особливості типології та видів інвалідності; аспекти роботи з різними категоріями дітей та молоді з розладами розвитку; специфічні ознаки сім'ї, що виховує дитину з обмеженими можливостями; особливості роботи з сім'єю, що виховує дитину з особливими потребами; особливості взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу в інклюзивному освітньому просторі; методології та методи соціально-педагогічної діагностики учасників навчально-виховного процесу; методи та прийоми корекційно-розвивальної роботи, як умови реалізації ефективної стратегії соціально-педагогічного супроводу; вимоги до фахівця, що займається соціальною реабілітацією.
<i>Уміння</i>	Використовувати комплекс правових норм для захисту прав дітей та молоді з інвалідністю; застосовувати заходи державного примусу щодо осіб, які допускають протиправні дії стосовно осіб з інвалідністю.
<i>Уміння</i>	Розробляти програму психолого-педагогічного діагностування як окремої особи, так і мікрогруп; застосовувати засоби та форми профілактичної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та з інвалідністю; здійснювати корекційно-реабілітаційну роботу з дітьми з особливими освітніми потребами та з інвалідністю; проводити консультативно-терапевтичну допомогу; залучати представників різних інституцій до надання допомоги дітям, молоді з особливими освітніми потребами та з інвалідністю.
Особистісна компетентність	інтегральна характеристика особистості (майбутнього соціального педагога); володіння прийомами самореалізації та розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, неохочість професійному старінню, вміння організувати раціонально свою працю без перевантажень часу і сил.
Компоненти особистісної компетентності	
<i>Морально-гуманістичні якості</i>	любов до людей, гуманність, доброзичливість, альтруїзм, толерантність, відповідальність, обов'язок, честь та інше [2].
<i>Психологічні характеристики</i>	високий рівень протікання психічних процесів, стійкий психічний стан, високий рівень емоційних та вольових характеристик.
<i>Психоаналітичні якості</i>	самоконтроль, самокритика, самооцінка своїх вчинків, самоаналіз діяльності, якості, які відображають стресостійкість, психофізичну тренуваність, саморегуляцію.
<i>Психолого-педагогічні якості</i>	комунікативність та емпатійність (співпереживання, проникнення у думки та почуття людей), терпимість, перцептивність (прийняття людини людиною), візуальність (зовнішня привабливість), красномовство, фактичність.

До рекомендованої низки компетентностей випускника спеціальності (відповідно до Національної рамки кваліфікації) не включено інклюзивну компетентність, яка виступає, як інтегративне особистісне утворення, що зумовлює здатність здійснювати професійні функції

у процесі інклюзивного навчання, враховуючи різноманітні освітні потреби учнів і забезпечуючи, по-перше, включення дитини з обмеженими можливостями в середовище загальноосвітнього закладу і, по-друге, створення умов для її розвитку й саморозвитку [11]. Її зміст повинен розкриватися у рівні спеціальних (фахових) професійних компетентностей майбутніх соціальних педагогів, оскільки означає здатність фахівця ефективно здійснювати професійну діяльність у специфічних умовах інклюзивного навчання і представлений нами у нашій моделі, як інноваційна категорія.

Інтеграція освіти України у Європейський освітній простір передбачає підготовку компетентних, висококваліфікованих фахівців, які будуть відповідати міжнародним вимогам та стандартам якості.

Показником якості та кінцевим результатом підготовки майбутніх соціальних педагогів нами визначено професійну компетентність.

Уважаємо, що професійна компетентність майбутнього соціального педагога сьогодні набуває нового тлумачення. Таку категорію розуміємо як інтегративне особистіснодіяльнісне утворення та цілісна сукупність збалансованого поєднання професійних знань, умінь, навичок, особистіснопрофесійних якостей і досвіду, що формуються за відповідних педагогічних умов.

Для обґрунтування та розробки педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі виробничої практики доцільним було розробити критерії, показники та рівні її сформованості у студентів, визначення яких вимагає детального наукового обґрунтування як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

На основі аналізу теоретичного матеріалу та виходячи з того, що показником якості підготовки майбутніх соціальних педагогів визначено професійну компетентність, структуру якої складають теоретичні знання, професійні уміння, навички та особистіснопрофесійні якості, було виокремлено критерії. Так, критеріями сформованості означеної компетентності визначено:

Когнітивний – оволодіння системою загальнонаукових, психологічних, соціальнопедагогічних та інших спеціальнопрофесійних знань, які необхідні майбутньому соціальному педагогу для реалізації професійних функцій.

Діяльнісний – оволодіння сукупністю соціальнопедагогічних вмінь та навичок, які виробляються шляхом застосування різних прийомів і способів соціальнопедагогічної взаємодії. При цьому професійні знання тісно пов'язані з професійними вміннями та реалізуються у практичній діяльності соціальних педагогів.

Особистісний – наявність сформованих особистіснопрофесійних якостей соціального педагога, під якими розуміються: психологічні характеристики (емоційна врівноваженість, низька тривожність, творче мислення, послідовність у діях, наполегливість, уважність), моральноетичні характеристики (відповідальність, гуманність, справедливість, тактовність, доброта емпатійність), психологопедагогічні характеристики (комунікбельність, оптимізм) та психоаналітичні характеристики (адекватна самооцінка, прагнення до самовдосконалення). Дані характеристики повинні бути стійкими, суттєвими, адекватними, позитивно впливати на успішність діяльності соціального педагога та здатність продуктивно функціонувати у системі міжособистісних відносин.

Рефлексивний – усвідомлення свого професійного “Я”; спроможність до самопізнання та самоконтролю; здатність майбутнього соціального педагога визначати структуру, види, функції своєї професійної діяльності, аналізувати, реконструювати, впроваджувати у їх у власну діяльність; здатність до аналізу власного професійного досвіду, власних дій та дій інших суб'єктів взаємодії.

Визначаючи критерії сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів, усвідомлювали, що виокремили лише деякі з можливих, акцентуючи увагу на найбільш вагомих.

Показниками вищевизначених критеріїв є рівні сформованості професійно важливих і необхідних для здійснення професійної діяльності якостей; усвідомлення значущості своєї діяльності; прагнення до підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку (табл. 4):

Таблиця 4

**Критерії та показники сформованості професійної компетентності
майбутніх соціальних педагогів**

Критерії	Показники
Когнітивний	<p>1. Розуміння сутності, змісту, цілей та завдань професійної діяльності.</p> <p>2. Володіння системою знань про сутність педагогіки як науки; принципи та методи соціально педагогічної діяльності; особливості соціалізації особистості в різних мікросоціумах; попередження негативного впливу чинників соціального середовища на особистість; характеристики загальних технологій соціально-педагогічної діяльності і технологій організації соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів; можливості та умови ефективної реалізації загальнонаукових та специфічних методів у практиці соціально-педагогічної роботи.</p>
Діяльнісний	<p>1. Сформованість професійних умінь: комунікативних, аналітичних, організаторських, прогностичних, проектувальних, дослідницьких (аналізувати різні чинники впливу на соціалізацію особистості; диференціювати зміст діяльності відповідно до різних об'єктів, суб'єктів та напрямів соціально-педагогічної роботи; добирати та адаптувати відповідно до мети, особливостей клієнтів і реальної ситуації технології соціально-педагогічної роботи, методи та прийоми реалізації завдань соціально-педагогічної роботи; проектувати, планувати, організовувати та аналізувати організаційні форми соціально-педагогічної роботи; будувати стратегію соціально-педагогічної роботи спрямовану на саморозвиток особистості дитини та молоді людини, реалізацію її творчого потенціалу, здібностей, задатків, активізації зусиль клієнтів (індивідів, груп, спільнот) на вирішення власних проблем).</p> <p>2. Здатність забезпечувати інклюзивні процеси.</p> <p>3. Оволодіння методами, способами й досвідом самостійного розв'язання професійних завдань.</p> <p>4. Сформованість умінь здійснювати самоконтроль, самоаналіз й самооцінку результатів професійної діяльності.</p>
Особистісний	<p>Сформованість професійно важливих і необхідних для здійснення професійної діяльності якостей, які можна розділити на три групи.</p> <ul style="list-style-type: none"> – перша група якостей: психологічні характеристики, що є складовою частиною здатності до певного виду діяльності (психічні процеси та психічні стани). – друга група якостей: психоаналітичні якості, такі, як самоконтроль, самокритичність, самооцінка своїх учинків, а також фізична тренуваність, уміння переключитися і керувати своїми емоціями. – третя група якостей: комунікабельність – швидкість встановлювати контакт із людьми; емпатійність – визначення настрою людей, виявлення їхніх установок, чекань, співпереживання їх проблемам; візуальність – зовнішня привабливість особистості; красномовство – уміння, яке дозволяє оволодіти розумом і серцем співрозмовника, здатність тлумачити чи навіяти йому все, що потрібно [10].
Рефлексивний	<p>1. Здатність до самопізнання.</p> <p>2. Усвідомлення значущості своїй професійної діяльності.</p> <p>3. Переосмислення та творче виявлення особистісного досвіду й фахової діяльності у розв'язанні проблемних ситуацій, що виникають у процесі професійної підготовки та майбутньої фахової діяльності.</p> <p>4. Прагнення до підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку.</p>

Розробка критеріїв та показників професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів безпосередньо пов'язана із встановленням рівнів розвитку об'єкта дослідження. Виходячи з логіки дослідження, на нашу думку, є доцільним виокремлення трьох рівнів сформованості професійної компетентності: низького, середнього, високого.

Низький рівень сформованості професійної компетентності майбутнього соціального педагога недостатнє розуміння сутності та цілей професійної діяльності, слабку орієнтацію у її завданнях.

Середній рівень сформованості професійної компетентності майбутнього соціального педагога характеризується неповним розумінням сутності та цілей професійної діяльності, частковою орієнтацією у її завданнях.

Високий рівень сформованості професійної компетентності майбутнього соціального педагога характеризується високим рівнем теоретичної підготовки: вмінням студента аналізувати наукову літературу зі спеціальності, логічно та послідовно викладати теоретичний матеріал, обґрунтувати основні наукові положення з теорії соціальної роботи та соціальної педагогіки, робити висновки.

Запропонована модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів розглядається як ефективний інструментарій організації системи підготовки компетентного сучасного спеціаліста. До запропонованої моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів входить три компоненти: цільовий, змістовий, результативно-оцінний. Кожен компонент має важливе значення щодо формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі проходження виробничої (педагогічної) практики. Модель є відкритою, постійно розвивається й за необхідністю може бути доповнена новими компонентами.

Список використаних джерел

1. Вольнова Л.М. Формування психологічної компетентності як складової психологічної культури майбутніх соціальних педагогів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління : зб. наук. пр. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. Вип. 8. С. 66-74.
2. Гавриш О. Професійні та особистісні якості шкільного соціального педагога // Людинознавчі студії : зб. наук. пр. Дрогобиц. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. Серія "Педагогіка". Дрогобиц, 2015. Вип.. 31. С. 98-106. URL: <http://dspu.edu.ua/pedagogics/archiv/31/12.pdf> (дата звернення: 06.03.2019).
3. Бедбчева Т.Ф., Бельчев П.В., Елькін М.В., Избаш С.С. Компетентнісний підхід до організації виробничої практики майбутніх викладачів вищої школи : навч. посібник. Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2016. 106 с.
4. Вольнова Л.М. Соціальна психологія: формування компетентності майбутнього фахівця : навч. посібник для студ. спеціальностей "Соціальна робота", "Соціальна педагогіка". Київ, 2011. 283 с.
5. Литвин А.В., Мамрич С.А. Удосконалення методики навчання спеціальних предметів у ступеневій професійній підготовці фахівців // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир, 2003. Вип. (13). С. 61-65. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/546/1/03lavppf.pdf> (дата звернення: 06.03.2019).
6. Мирончук Н.М. Наступність змісту практичної підготовки майбутніх учителів у ВНЗ // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технолог. і змісту освіти Міністерства освіти і науки України. Київ, 2014. Вип. 81. С. 106-110.
7. Національна рамка кваліфікацій // Міністерство освіти і науки України : сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy> (дата звернення: 06.03.2019).

8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року // Офіційне Інтернет-представництво Президента України. URL: [http:// zakon0.rada.gov.ua/laws/show/344/2013](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/344/2013) (дата звернення: 06.03.2019).
9. Організація наскрізної практики студентів за спеціальністю 6.010106 “Соціальна педагогіка” : методичні рекомендації / за заг. ред. А.Й. Капської. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 32 с.
10. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. проф. А.Й. Капської. 4-те вид., виправ. та доп. Київ : Центр навч. літератури, 2009. 488 с.
11. Алексеєнко Т.Ф. Формування інклюзивної компетентності соціальних педагогів як напрям реалізації компетентнісного підходу у галузі освіти // Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації : тези доповідей VI Всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький : Хмельниц, ін-т соціальних технологій Ун-ту “Україна”, 2011. С. 157-159.

One of the tasks of modern education is to provide the appropriate level of training of future specialists who must become competitive in the labor market, capable of continuous self-education, self-improvement and effective professional activity. At the same time, the professional competence of future social educators plays a decisive role, which depends on many factors determining the quality of training of future specialists, their readiness to perform professional functions and tasks, further personal development and active life position. That is why nowadays there is an active search for a new model of education. The development of a model of forming the professional competence of the future social pedagogue in the educational process is one of the most important factors in achieving high results in the training of highly qualified specialists.

In the process of development of the model of professional competence of the future social teacher it is necessary to take into account the recommendations of the National Qualification Framework regarding the basic competences that each specialist must possess, as well as take into account the specifics of socially oriented professions and their disciplines, which determines the relevance of the problem.

That is why the article considers the content and scientific and methodological providing of model of forming professional competence of future social teachers using competence approach. The paper reveals the main components of the model of forming professional competence of future social teachers during the pedagogical training and analyses their significance. The components of the content of the program of pedagogical training and the system of students' skills for ensuring the future social teachers' success of the main types of their professional activity and successful professional development are determined. The paper presents the system of monitoring of the formation of professional competence of future social teachers, during which the level of its formation is determined and the forecast of further development is determined. Particular attention is paid to the components of the professional competence of future social teachers.

Key words: *model, competence approach, system approach, person-activity approach, basic skills, pedagogical training, monitoring.*